

УДК 376.2

Іванна Багрій

ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГАЛУЗІ ЗАНЯТТЄВОЇ ТЕРАПІЇ

У сучасних умовах перебудови й удосконалення системи освіти України важливого значення набуває процес професійної підготовки фахівців, зорієнтований на застосування зарубіжного досвіду провідних країн. Прискорення темпів і суперечливість суспільних змін є тими макросоціальними чинниками, які істотно ускладнюють становище не лише особистості, але й певних соціальних груп, що може спричинити для них серйозні проблеми з адаптацією до умов змінного соціуму.

До числа людей, проблеми яких є соціально зумовленими, можна віднести людей похилого віку, осіб з інвалідністю (дорослих і дітей), а також внутрішньо переміщених осіб і бійців, які повертаються із зони АТО. Зростання кількості та напруженості соціальних проблем, з одного боку, і недостатність державного фінансування соціальних програм, спрямованих на їх вирішення, – з іншого, є відповіддю на запитання, чому потрібно шукати нових підходів до соціальної роботи й інших професій соціальної сфери. До основних принципів, на яких ґрунтуються такі підходи, належать повага до особистості та її потреб, залучення до важливої занятості, підтримка здоров'я та благополуччя. Тому застосування зарубіжного досвіду має опиратися на українські реалії, наприклад, на традиції українського народу, щоб пристосувати цей досвід до умов нашої країни.

На жаль, сьогодні методики заняттєвої терапії лише частково використовують в окремих реабілітаційних центрах. Однак потреба в таких фахівцях продовжує існувати. За відсутності заняттєвої терапії як окремого фаху професійну діяльність у сфері заняттєвої терапії в умовах України мають всі підстави здійснювати саме соціальні працівники. Розглядаємо компетентності заняттєвих терапевтів як такі, що є необхідними для майбутніх соціальних працівників, при цьому опираємося на соціальне значення заняттєвої терапії та розуміння заняттєвої терапії як здоров'єзберезувальної технології. Висококваліфікований соціальний працівник має вміти досліджувати явища, факти, проблеми в суспільстві, громадах, соціальних групах із метою діагностики, пояснення,

прогнозування, оптимізації соціальних процесів. Очевидно, сучасний соціальний працівник має не лише володіти соціологічними знаннями, вміннями та навичками, але й бути обізнаним із психолого-педагогічними й анатомо-фізіологічними науками, що дозволить йому зрозуміти потреби та можливості інших людей [4]. Це надасть змогу дотримуватись етичних засад практичної професійної діяльності, організовувати діяльність інших осіб, забезпечувати міжособистісний зв'язок із клієнтом, підвищувати рівень професійного втручання в кожному конкретному випадку, контролювати час та ефективно керувати процесом практичного застосування знань і вмінь у процесі професійного втручання, позитивно змінювати програми надання соціальних послуг у сфері охорони здоров'я, будувати власну професійну діяльність на основі наукових досліджень, оцінювати ефективність і дієвість обслуговування клієнтів і реалізації соціальних програм.

Такий фахівець повинен вивчати потреби людей, їхню зайнятість і зміст діяльності, сфери зацікавлення та бажаний результат залучення з метою допомогти їм виконувати повсякденну необхідну роботу. Також соціальний працівник повинен уміти організовувати та пристосовувати діяльність людей до специфіки найрізноманітнішого оточення (удома, на робочому місці, у геріатричних закладах, на базах відпочинку, у виправних установах, школах, університетах і коледжах, науково-технічних центрах, корпораціях тощо). І, як наслідок, такий фахівець повинен бути здатним розробити та реалізувати план професійного втручання.

Методика підготовки фахівців соціальної роботи Інституту гуманітарних і соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» передбачає вивчення теорії та практики заняттєвої терапії студентами магістратури за спеціальністю «Соціальна робота». Це допоможе студентам зрозуміти людину як заняттєву істоту, створить підґрунтя для формування вмінь і навичок взаємодії з клієнтами та покращить результати майбутньої професійної діяльності. Вивчення навчального модуля для соціальних працівників у сфері заняттєвої терапії, підкріпленого відповідними навчально-методичними матеріалами, можна визначити як поштовх до подальшого розвитку заняттєвої терапії як сфери професійної діяльності в Україні. Крім того, це також започатковує формування українськомовного понятійного апарату в цій сфері. Водночас такий досвід є першим кроком на шляху впровадження заняттєвої терапії у сферу професійної освіти, що має всі підстави згодом перерости у формування окремої освітньо-професійної програми для підготовки заняттєвих терапевтів.

Як зазначалося вище, професійна освіта в галузі соціальної роботи розвивається шляхом створення нових навчальних програм, скерованих на застосування нових методик у роботі з клієнтом, групою тощо. Оскільки метою створеного навчального модуля для студентів магістерської програми та впровадження на кафедрі соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка» є підготовка соціальних працівників до професійної діяльності у сфері заняттєвої терапії, цей навчальний модуль можна розглядати як перший крок на шляху формування в перспективі освітньо-професійної програми із заняттєвої терапії. В основу цього навчального модуля покладено модель професійної підготовки майбутніх заняттєвих терапевтів, зокрема виявлені педагогічні чинники формування професійних компетентностей заняттєвих терапевтів у Канаді. Використаний зарубіжний досвід адаптовано до умов України.

Концептуальною основою навчального модуля є освітні рекомендації для магістрів заняттєвої терапії, сформовані на основі поєднання філософських теорій і моделей, які представляють широкі теоретичні перспективи, пов'язані з навчанням. Частина цих теорій і моделей зорієнтована на освітні підходи. Створений навчальний модуль ґрунтується на таких двох філософських ідеях:

– **ідея гуманізму** (К. Роджерс, А. Маслоу) передбачає, що самоактуалізація є основним завданням навчання, яке повинно бути зосередженим на емоціях і розвиткові потреб під час навчання. Роль педагога полягає в тому, щоб сприяти розвитку цілісності особистості;

– **конструктивізм і соціальний конструктивізм** (М. Корол'юнгберг, К. Сміт і Б. Хаєс) базуються на тому, що розуміння людьми конструкції світу виходить із їхніх поглядів і точок зору. Навчання – це процес побудови сенсу. Педагоги забезпечують можливість для студентів поділитися своїм досвідом і дослідити зміст переживань у контексті взаємодії в середовищі однолітків і викладачів. Педагоги забезпечують зворотний зв'язок для формування розвитку та соціалізації студента [5; 6, с. 20].

Деякі складові навчального плану заняттєвих терапевтів в університетах Канади залежать також і від інших освітніх філософських ідей:

– **прагматизм** (Ш. Мерріам, Р. Каффарелла, 2007). За словами Дж. Девея, «навчання – це процес спроб і помилок керуватися мисленням і розумовою діяльністю». Цей підхід сприяє експериментальному навчанням і включає в себе теоретичне осмислення та розумову діяльність у рамках практики;

– *критична педагогіка* (П. Фрейрі, 1970). П. Фрейрі вважав, що освіта не є нейтральним процесом. Це політичний акт. Освіта або полегшує інтеграцію студентів у системи сьогодення і/або є засобом, за допомогою якого люди критично оцінюють нове та перетворюють його в реальність [7].

Характерною ознакою змісту підготовки бакалавра соціальної роботи в Національному університеті «Львівська політехніка» є викладання професійно орієнтованих дисциплін «Загальна психологія», «Основи анатомії та фізіології», «Питання неповносправності в соціальній роботі», «Загальна соціологія», «Ознайомча практика», «Соціальна та демографічна статистика», «Кількісний і якісний аналіз у соціальній роботі», які відповідають вимогам канадських університетів для подальшого навчання на магістерській програмі підготовки заняттєвих терапевтів. Це пояснює, чому студенти магістерської програми за спеціальністю «Соціальна робота» здобувають основи знань, що є необхідними для формування компетентностей у сфері заняттєвої терапії [3]. Це надзвичайно посилює можливості для студентів магістерської програми спеціальності «Соціальна робота» зосередитися на розвитку вмінь і навичок професійного втручання, що є суттєво важливими в заняттєвій терапії.

Внаслідок вивчення представлених вище дисциплін студенти отримують відповідні знання, як от: основи анатомії та фізіології людини; вивчення психологічних особливостей людини; поєднання теорії та практики соціальної роботи в середовищі осіб з інвалідністю та їхніх родин; вироблення умінь і навичок роботи в групі, діяльність у мультидисциплінарній команді фахівців, у реабілітаційній команді; визначення фізичних, звичаєвих, психологічних та інституційних бар'єрів і перешкод щодо повного залучення людей з особливими потребами в усі сфери суспільства та вироблення рекомендацій щодо усунення будь-яких бар'єрів та перешкод.

Структурно-логічна схема навчального модуля 2 «Технології збереження здоров'я в соціальній роботі: заняттєва терапія», що покладена в основу робочої програми і представлена у табл. 1, ілюструє ланцюг ключових тем цієї галузі.

Тематика змістового модуля представлена з акцентом на застосуванні теорії та практики заняттєвої терапії в Україні. Усі заплановані практичні завдання ґрунтуються на прикладах з української дійсності.

Потреби інтеграції теорії та практики професійної діяльності, спрямованість на задоволення потреб людини зумовили визначення методів і прийомів навчання, які застосовуються у процесі викладання навчального модуля «Технології збереження здоров'я у соціальній роботі: заняттєва терапія».

**Структурно-логічна схема навчального модуля
«Технології збереження здоров'я в соціальній роботі:
заняттєва терапія»**

Теми	Зміст
Тема 1. Поняття «зайнятність».	Висвітлення змісту понять «зайнятність» і «діяльність» у заняттєвій терапії.
Тема 2. Заняттєва терапія як технологія збереження здоров'я.	Представлення заняттєвої терапії як технології збереження здоров'я.
Тема 3. Профіль заняттєвої терапії.	Опис сфер зайнятості, факторів клієнта, навичок виконання, моделей виконання, контексту і середовища, вимог до професійної діяльності.
Тема 4. Етапи здійснення професійного втручання.	Ознайомлення з профілем зайнятості, аналіз заняттєвого виконання, розроблення плану професійного втручання, реалізація професійного втручання, оцінювання професійного втручання, підтримка здоров'я у процесі залучення до зайнятості.
Тема 5. Практичні моделі зайнятості у світовому досвіді	Ознайомлення із терапією зайнятості, моделлю людино-середовищно-заняттєвого виконання, австралійською заняттєво-виконавчою моделлю, потоковою моделлю, канадською моделлю заняттєвого виконання та залучення, моделлю зайнятості людини.
Тема 6. Міждисциплінарний характер заняттєвої терапії	Аналіз застосування методик заняттєвої терапії у педагогіці, психології, соціальній роботі, сфері охорони здоров'я.
Тема 7. Застосування заняттєвої терапії у міжнародній практиці	Представлення можливості застосування заняттєвої терапії у медицині, реабілітації, психології, соціальній сфері, духовній сфері, сфері охорони здоров'я.
Індивідуальна навчально-практична робота	
Групова навчально-практична робота	
Тестування	

Велике значення має *самонавчання* студентів. Передбачається, що напередодні кожного заняття студенти опрацьовують певний обсяг матеріалів рекомендованого читання. Домашні завдання включають також роботу в бібліотеці, пошук нової інформації в мережі Internet, виконання індивідуальних і групових письмових завдань; *виклад теоретичного матеріалу* відбувається в інтерактивній формі для заохочення студентів до дискусії, коментарів, задавання запитань, наведення власних прикладів на додаток до прикладів, наведених викладачем. Закріплення теоретичних знань відбувається на практиці як у

малих групах, так і у великій групі. Використовуються роздаткові дидактичні матеріали, проекційна апаратура, відеоустановка тощо; *рефлексивна практика* забезпечує заохочення студентів до критичного мислення у групах та індивідуально на основі понять, припущень та існуючого досвіду, що сприяє формуванню розуміння та розвитку знань [1]; метою *тренування та сприяння* є заохочення студентів до інтерактивної діяльності та здійснення контролю над цим процесом шляхом демонстрування моделей, розроблення пропозицій і забезпечення зворотного зв'язку. Отже, у процесі формування професійних компетентностей студенти розвивають уміння та навички під час спостереження, практичної діяльності, перегляду зворотного зв'язку; *інтелектуальний штурм* активно застосовується як під час представлення нового навчального матеріалу, так і в процесі його опрацювання. Застосування інтелектуального штурму, зокрема на початку навчального курсу, дозволяє визначити очікування студентів стосовно цілей і змісту дисципліни. Інтелектуальний штурм є корисним і під час підведення підсумків на основі вивчення окремих тем навчального модуля [2, с. 173]; важливим є *навчально-методичне забезпечення* (для потреб викладання навчального модуля «Технології збереження здоров'я у соціальній роботі: заняттєва терапія» розроблено і видано друком конспект лекцій «Заняттєва терапія як сфера професійної діяльності», у якому запропоновані завдання для самоперевірки, індивідуальна та групова навчально-практична діяльність) [1]. Для організації аудиторної роботи також використовуються такі методи, як бесіда, навчальна дискусія, практична робота, методи аналізу та синтезу, конкретизації й узагальнення.

Результати, отримані на основі тестування, проведеного в межах п'яти тем навчального модуля «Технології збереження здоров'я в соціальній роботі: заняттєва терапія», свідчать про те, що рівні знань, умінь і навичок є високими або дуже високими.

Зроблений висновок дає підстави визнати, що до вивчення навчального модуля «Технології збереження здоров'я в соціальній роботі: заняттєва терапія» рівень компетентностей у сфері заняттєвої терапії студентів магістерської програми спеціальності «Соціальна робота» визначається як *низький*, а після вивчення модуля «Технології збереження здоров'я в соціальній роботі: заняттєва терапія» рівень засвоєння студентами магістерської програми спеціальності «Соціальна робота» знань, умінь і навичок у сфері заняттєвої терапії визначається як *дуже високий* (табл. 2).

Рівень сформованості знань студентів до і після вивчення модуля із заняттєвої терапії

№ п/п	Теми навчального модуля «Технології збереження здоров'я у соціальній роботі: заняттєва терапія»	Бали за тест	Рівень сформованості знань студентів до вивчення модуля із заняттєвої терапії	Бали за тест	Рівень сформованості знань студентів після вивчення модуля із заняттєвої терапії
1.	Характеристика заняттєвої терапії як технології збереження здоров'я	4	Низький (22 бали)	10	Дуже високий (48 балів)
2.	Особливості заняттєвої терапії	3		8	
3.	Процес здійснення професійного втручання	4		10	
4.	Практичні моделі заняттєвості	6		10	
5.	Сфери застосування заняттєвої терапії	5		10	

Застосована методика впровадження зарубіжного досвіду професійної освіти дозволила виявити результати практичного застосування канадського досвіду професійної підготовки фахівців до здійснення заняттєвої терапії, зокрема оцінити успішність засвоєння студентами змісту розробленого і впровадженого навчального модуля професійної підготовки соціальних працівників до здійснення заняттєвої терапії та встановити залежність між компетентностями, набутими студентами у сфері заняттєвої терапії, та педагогічними умовами, у яких ця освітньо-професійна програма реалізується. Таким чином, можна стверджувати, що мети досягнуто та виконано завдання інтегрування канадського досвіду професійної підготовки фахівців до здійснення заняттєвої терапії в умовах України.

Посилання:

1. *Багрій, І. П.* Заняттєва терапія як сфера професійної діяльності : конспект лекцій з курсу «Технології збереження здоров'я у соціальній сфері» Модуль 2 для студентів спеціальності 6.130102 «Соціальна робота» / *І. П. Багрій*. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. — 56 с.
2. *Гайдук, Н. М.* Професійна підготовка соціальних працівників до здійснення посередництва (на матеріалах США і Канади) [Текст] : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / *Гайдук Ніна Михайлівна*; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. — К., 2004. — 264 арк.

3. Робочий навчальний план базової вищої освіти за напрямом «Соціальна робота» / Національний університет «Львівська політехніка». — Львів, 2015. — 5 с.
4. McKenzie, B. Promoting Social Work Education in Ukraine / McKenzie, B., Haiduk, N. // International Social Work: Canadian Perspectives / G. G. James, R. Ramsay, G. Drover (Eds.). — Toronto, Canada : Thompson Educational Publishing, Inc., 2009. — P. 241-259.
5. Master of occupational therapy approved prerequisite courses / The University of Manitoba. — Manitoba. — 2 p.
6. Master of occupational therapy. Program guide / The University of Manitoba. — Manitoba, 2011. — 29 p.
7. World Federation of Occupational Therapists. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.wfot.org>

References (transliterated and translated):

1. Bahriy, I. P. Zaniatiieva terapiya yak sfera profesiinoi diyalnosti : konspekt lektsii z kursu «Tekhnolohii zberezhennia zdorovia u socialnii sferi» Modul 2 dlia studentiv specialnosti 6.130102 «Socialna robota» (Occupational therapy as a sphere of professional activity : Lectures on the course «Technology of health preservation in the social sphere» Module 2 for the students of specialty 6.130102 «Social work»). Lviv, 2015, 56 p.
2. Haiduk, N. M. Profesiina pidhotovka socialnykh pratsivnykiv do zdiisnennia poserednyst.tva (na materialakh SShA i Kanady) [Tekst] : Dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 (Training social workers to mediation (based on the USA and Canada materials). Kyiv, 2004, 264 p.
3. Robochyi navchalnyi plan bazovoi vyshchoi osvity za napriamom «Socialna robota» (Working curriculum of basic higher education in «Social Work») / «Lviv Politechnika» National University. Lviv, 2015, 5 p.
4. McKenzie, B., Haiduk, N. Promoting Social Work Education in Ukraine // International Social Work : Canadian Perspectives / G. G. James, R. Ramsay, & G. Drover (Eds.). Toronto, Canada : Thompson Educational Publishing, Inc., 2009. P. 241-259.
5. Master of occupational therapy approved prerequisite courses. The University of Manitoba. Manitoba, 2011, 2 p.
6. Master of occupational therapy. Program guide. The University of Manitoba, Manitoba, 2011, 29 p.
7. World Federation of Occupational Therapists [Electronic resource]. Available at : <http://www.wfot.org>

Стаття надійшла до редакції 08.06.16

І. Багрій

**Підготовка соціальних працівників
до професійної діяльності в галузі заняттєвої терапії**

У статті представлена структура і логіка процесу підготовки соціальних працівників до професійної діяльності у сфері заняттєвої терапії на прикладі розробленого автором навчального модуля «Технології збереження здоров'я в соціальній роботі: Ерготерапія». Автор розглядає ком-

петентності ерготерапевта як такі, які необхідні для майбутніх соціальних працівників, при цьому спирається на соціальне значення ерготерапії та розуміння ерготерапії як технології збереження здоров'я. Соціальний працівник повинен вивчати потреби людей, сфери їх інтересів і бажаний результат залучення, організовувати і пристосовувати діяльність людей до специфіки в різних умовах, реалізовувати план професійного втручання. Тематика змістового модуля представлена з акцентом на застосуванні теорії та практики ерготерапії в Україні. Автором оцінені результати засвоєння змісту зазначеного навчального модуля студентами магістерської програми спеціальності «Соціальна робота» Національного університету «Львівська політехніка».

Ключові слова: заняттєва терапія, професійна підготовка, соціальний працівник, навчальний модуль.

I. Bahrui

Training Social Workers to Professional Activities in the Field of Occupational Therapy

The paper presents the structure and logic of the process of preparing social workers for their professional duties in the field of occupational therapy on the example of the training module «Health-caring technology in social work: Occupational therapy» developed by the author. The author examines the competence of occupational therapists as being necessary for future social workers, while based on social values of occupational therapy and understanding of occupational therapy as health-caring technology. A social worker should thoroughly study the needs of the people within their field of interest and attraction as well as the desired result, should organize and adapt human activities to the specific variety of the environments, and implement a plan of professional intervention. The subject of the module is presented with the emphasis on the application of theory and practice of occupational therapy in Ukraine. The author evaluated the results of assimilation of the contents of the training module by the students of the specialty «Social work» studying for the master's program at Lviv National Polytechnic University.

Keywords: occupational therapy, professional training, social worker, training module.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
доцент Л. Є. Клос